

FRANZ BLATT

31. august 1903 – 2. august 1979

FRANZ BLATT

31. august 1903-2. august 1979.

Franz Josef Blatt blev født på Frederiksberg den 31. august 1903. Han var eneste barn af tilflyttede østrigske forældre; faderen var forretningsmand, kemiingeniør af uddannelse. Omgangssproget i hjemmet var tysk, og Franz Blatt var således tosproget fra sin tidligste barndom. Forældrene var romersk-katolske, og sønnen gik på Sct. Andreaskollegiets skole, hvorfra han fortsatte til Metropolitanskolen og blev klassisk-sproglig student 1921. Fra barndomsmilieuet medbragte han præg som han bevarede livet igennem: en af megen praktisk sans støttet vilje til at løbe og evne til at beregne risici, som kunne minde om en forretningsmands, en international orientering støttet af hans eget sprognemme og sans for sprogets funktion som kulturformidler, og en på personligt kendskab og forståelse baseret respekt for den katolske kirke som faktor i europæisk åndshistorie, som aldrig forlod ham, skønt han siden sin første ungdom intet positivt forhold havde til nogen religion.

Derimod har hjemmet ingen påviselig betydning haft for hans valg af studium. Det må nok snarest tilskrives indflydelse fra hans lærere i gymnasieårene, særligt fra J. L. Heiberg, der foruden at passe sit professorat i klassisk filologi ved Københavns Universitet regelmæssigt underviste på Metropolitanskolen, at Franz Blatt i 1921 straks kastede sig over faget klassisk filologi, hvori han efter kun fem års studium aflagde magisterkonferens i 1926. Den københavnske universitetslærer der uden sammenligning betød mest for ham var den fremragende pædagog og fortolker af antik litteratur A. B. Drachmann, som han altid omtalte med hengivenhed og respekt, og til hvem hans doktordisputats er dediceret. Men hans interessefelt indenfor faget blev et helt andet end Drachmanns. Som student i København fulgte han bl.a. romanisten Kr. Sandfelds sproghistoriske undervisning med stor interesse, og af helt afgørende betydning for ham blev et studieophold ved Lunds Universitet i efteråret 1925, hvor han studerede under og knyttede personlige bånd til den banebrydende forsker i senantikt latinsk sprog Einar Löfstedt. Det var Löfstedt der gjorde ham opmærksom på en tidligt middelalderlig latinsk oversættelse af et farverigt græsk hagiografisk skrift, beretningen om apostlene Matthias' og Andreas' oplevelser blandt menneskeæderne; han anså det for et egnet objekt for videregående studier over latinens senere stadier. Det skarpsyn hvormed Löfstedt her forsynede den kun 22-årige danske student med et for ham ideelt arbejdsredskab fik vidtgående konsekvenser også udover den disputats som i første omgang blev dets resultat.

Efter to års undervisningsvirksomhed ved forskellige københavnske skoler og kurser (1926-28), som gav den senere universitetslærer et førstehåndskendskab, som ikke alle universitetslærere har, til hans fag set under synsvinklen gymnasiefag, rejste Blatt i sommeren 1928 til München, hvor han med støtte fra Carlsbergfondet i to år arbejdede ved redaktionen af den store, år 1900 påbegyndte og endnu

ikke afsluttede internationale ordbog over antikt latin, *Thesaurus Linguae Latinae*. Kort før sin afrejse havde han giftet sig med Ulla Schottländer. Der kan ikke være tvivl om, at de to år i München på alle måder hørte til de lykkeligste i Blatts liv. Sammen med sin nygifte kone, der selv var en kyndig og bredt interesseret humanist, og gode venner der kom derned i kortere eller længere tid, gennemrejste han, mest på cykel, store dele af Mellemeuropa, ikke mindst Norditalien, og gennem sit daglige arbejde fik han en grundig leksikografisk skoling, som udgør en væsentlig baggrund for meget af hans senere forskning; endelig blev disputatsen, »Die lateinischen Bearbeitungen der Acta Andreae et Matthiae apud anthropophagos, mit sprachlichem Kommentar herausgegeben von F.B.« (1930), i alt væsentligt til i München.

Disputatsen, som blev forsvaret i København i september 1930, er et imponerende modent og perspektivrigt arbejde. Foruden den tekst som Löfstedt havde gjort ham opmærksom på havde Blatt selv fundet frem til en anden derfra betydeligt afvigende redaktion; disputatsen indeholder nøje kommenterede tekst-kritiske udgaver af begge redaktioner foruden den bevarede græske tekst og en knapt formuleret, men stofmættet indledning, som bl.a. behandler de to redaktioners ret indviklede formale og indholdsmæssige forhold dels til hinanden, dels til den bevarede og den eller de tabte græske originaler, deres plads i den tidlige middelalderlatins historie (kronologisk hører de formodentlig hjemme i det 6. århundrede eller lidt senere), og deres rytmiske struktur. Værket kan ses som udgangspunkt for flere vigtige linier i Blatts senere forskning: den kyndighed og omhu hvormed leksikalske fænomener registreres og sættes ind i deres sammenhæng peger frem mod den imponerende indsats som middelalderlatinsk leksikograf, som Blatt ydede igennem resten af sit liv; interessen for oversættelsesproblematik, specielt hvor latin er oversættelsessproget, fastholdes gennem flere mindre afhandlinger og når en slags kulmination i hans arbejde med den latinske Josephusoverlevering; den dygtigt gennemførte – omend ikke blandt fagfæller uimodsagte – argumentation vedrørende rytmiseringen af den af Blatt selv fundne redaktion fører videre til studier over relationerne mellem antik og middelalderlig rytmik og metrik; og vel allervigtigst: Blatts syn på det latinske sprogs historie som en kontinuerlig proces tværs over traditionelle historiske periodegrænser, og som en integreret aspekt af en ubrudt europæisk kulturudvikling fra antikken til renaissancen, et grundsyn som er tydeligst udtrykt i bogen »Fra Cicero til Copernicus« (1940), men som manifesterer sig klart gennem det meste af hans senere produktion, markeres allerede i disputatsen ved den gentagne påvisning af forbindelser mellem klassisk, senantikt og tidligt middelalderligt latinsk sprog og tanke.

En god måneds tid før disputatshandlingen tiltrådte Blatt et nyoprettet docentur i klassisk filologi ved »Universitetsundervisningen i Jylland«. Når han valgte at knytte sin skæbne til det dengang endnu ikke formelt eksisterende Aarhus Universitet fremfor, som bl.a. hans gamle lærer A. B. Drachmann søgte at få ham til, at finde beskæftigelse i hovedstaden, må det ses som den første af adskillige manifestationer af en trang til at få nyttiggjort de store praktisk-konstruktive evner han besad, evner som gik langt ud over hvad der kunne tilfredsstilles f.ex.

gennem en underordnet stilling ved Københavns Universitet. Han forblev trofast mod den institution han éngang havde valgt. Det bør ikke glemmes, hvilken tjeneste han i 1940, som allerede højt estimeret forsker, gjorde sit endnu meget unge og spinkle universitet, som flere lærere i de nærmest foregående år havde forladt for at søge til København, ved at afslå en kaldelse til et ledigblevet professorat ved Københavns Universitet. Den psykologiske virkning af dette nej var betragtelig, såvel i København som i Århus.

Den eneste afbrydelse af sit virke ved Aarhus Universitet var han selv uskyldig i: Den 29. august 1943 blev han sammen med flere andre fremtrædende lærere ved universitetet arresteret af besættelsesmagten; i september blev han ført til Horse-rød, og efter sin løsladelse herfra lige omkring jødearrestationerne i oktober undslap han, der var halvjøde og hvis kone var heljøde, med sin familie til Sverige, hvor de forblev til besættelsens ophør. Det meste af udlændigheden tilbragte han i Göteborg, hvor han beklædte et lektorat ved Göteborgs Högskola og ydede en væsentlig indsats ved etableringen og opretholdelsen af de danske skoler i Göteborg og Lund.

Ved Aarhus Universitet var han (fra 1934 som professor) gennem den lange og ofte møjsommelige opbygningsfase indtil op i 1960'erne en af de mest fremstående, og samtidig en af de mest energiske og effektive; han var universitetets rektor 1949-51 og havde sæde i konsistorium fra dets oprettelse i 1958 til 1966, men hans indflydelse var omtrent lige betydelig hvadenten han formelt beklædte en overordnet post eller ej. Hans forhandlingsevne, som der bl.a. blev gjort flittig brug af overfor mere eller mindre træge københavnske forhandlingspartnere i de første årtier, var legendarisk; som komponenter i den indgik en klar og kontant praktisk realisme, en fremragende mundtlig og skriftlig formuleringsevne, og ikke mindst megen menneskekundskab.

Indenfor sit eget fagområde var han den eneste fastansatte lærer indtil 1961 og har således så godt som ene mand æren for opbygningen af Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, herunder af instituttets velforsynede bibliotek. Han var institutbestyrer indtil sin afgang i 1972 og øvede med sin sikre personfølelse afgørende indflydelse på instituttets personaleudvidelser i løbet af 1960'erne. De nye tilstande, som indførtes med styrelsesloven af 1970, var han kritisk overfor på mange punkter; på denne baggrund var hans vilje og evne til, som over 65-årig, at tilpasse sig forholdene beundringsværdig. Udenfor det faglige område er det nok hans utrættelige arbejde for at få både det humanistiske fakultet og hele universitetet fuldt fagligt udbygget der falder mest i øjnene: ikke mindst aktiv var han, lige fra sin rektorperiode, for at fremme etableringen af universitetets sidste hovedområde, det naturvidenskabelige.

I sin undervisning var Blatt omhyggelig og samvittighedsfuld både i sit emnevalg og i sin forberedelse. I alle de år hvor afgørelsen af undervisningens form og indhold påhvilede universitetslærerne alene – dvs. i praksis i hele sin funktions-tid som universitetslærer – lod han aldrig sine forskningsinteresser bestemme undervisningen. Han, der i sin forskning var latinist med sproglige hovedinteresser, og som efterhånden koncentrerede sig mere og mere om middelalderligt latin, underviste med lige stor oplagthed i litterære, historiske og sproglige discipliner, i

græske og i latinske tekster indenfor den klassiske oldtid, men bevægede sig meget sjældent ind på det middelalderlige – så sjældent, at det sommetider udløste beklagelse blandt hans studenter. Hans tilbageholdenhed på dette punkt var imidlertid udtryk for en – måske overdreven – personlig hæderlighed, der forbød ham at påtvinge sine studenter en interesse som set ud fra gældende eksamensbestemmelser måtte betegnes som marginal. Først efter Blatts afgang indførtes ved instituttet eksamensordninger i middelalderligt latin og byzantinsk græsk.

Som han stillede stor krav til sig selv, gjorde han det til sine studenter. Folk som kun kom til hver anden eller tredie time, eller som var dårligt forberedt, blev ublidt behandlet, og ikke helt få lod sig skræmme bort fra faget heraf. Men der findes næppe nogen af dem der har studeret hos Blatt i længere tid, som ikke husker ham med hengivenhed og taknemmelighed – ikke blot for den faglige standard han håndhævede og, om fornødent, gennemtvang, men også for den aldrig svigtende interesse og forståelse hvormed han fulgte hver enkelt student på hans eller hendes vej – en interesse og forståelse der kunne ytre sig i personlig afhentning til en time hvortil vedkommende ikke var mødt op, i udformningen af et eksamensspørgsmål eller forløbet af en eksamination, og tit og ofte i individuel hjælp og støtte i personligt kritiske situationer, som regel således givet at taknemmelighedsytringer (som Blatt ikke brød sig om) var umulige at få anbragt.

Jævnside med undervisningen og det stedse mere omfattende administrationsarbejde flød Blatts videnskabelige produktion i en jævn strøm gennem det meste af hans funktionstid ved Aarhus Universitet. Det er karakteristisk for hans vurdering af sit fag og af dets udøvers forpligtelser, at der ved siden af hans arbejder på udenlandske sprog kan peges på en lang række dansksprogede arbejder, en del sigtende på en mere speciel læserkreds (»Alfabetets historie«, 1945; »Latinsk syntaks i hovedtræk«, 1946), men mange med bredere emnevalg og/eller en videre læserkreds for øje (»Døde byer i det romerske rige«, 1933; »Oldtidskulturens undergang«, 1934 - måske hans bedste arbejde i denne kategori - ; »Fra Cicero til Copernicus«, 1940; »Under vor hånd og segl«, 1943 - om danske middelalderlige diplomer -; »Midt i et sekel«, 1951 - det mest alment orienterede - ; »To politiske epistler fra oldtidens Rom«, 1963; indledning til og oversættelse af Cicero: *De natura deorum*, i »Ciceros filosofiske skrifter« I-V, 1968-72, ved Franz Blatt, Thure Hastrup og Per Krarup). Det betydeligste og mest omfangsrige af de hidtil nævnte værker, den latinske syntax fra 1946 (oversat til fransk 1952), er en klar og levende, ind imellem direkte underholdende, fremstilling af et emne som for udenforstående kunne synes forudbestemt til en tør og pedantisk behandling. Blatts fremstilling, som kombinerer systematik i madvigsk tradition med moderne sproghistoriske og sproganalytiske arbejdsmetoder, er behageligt fri for overflødig fagterminologi, og den virker – som så meget af hvad han har skrevet om sproglige emner – fornyende ved sin bevidste betragtning af sproget i systematisk perspektiv som en funktionelt bestemt størrelse der tilpasser sig brugernes behov, og i historisk perspektiv som noget kontinuerligt groende, hvor talrige enkeltheder peger såvel frem som tilbage. Ikke underligt, at fagfolk med et mere specifikt behov har beklaget sig over, at Blatts syntax vanskeligt kan bruges som håndbog til latinsk stilskrivning!

Men Blatts hovedinteresse blev i stedse højere grad middelalderlatin. Indenfor studiet af *dansk* middelalderlatin har han været banebrydende på det leksikografiske felt dels med den store, i anlæg og udførelse eksemplariske, Saxo-ordbog (påbegyndt 1935, afsluttet 1957), dels med sin igangsættelse (først i 1930'erne) og mangeårige ledelse af Ordbog over dansk middelalderlatin, som for tiden er ved at blive afsluttet og forhåbentlig vil kunne publiceres som et sidste monument over hans indsats på dette område. Hertil kommer som noget meget væsentligt hans mangeårige virke som leder og medarbejder ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs udgave af middelalderlige danske diplomer i originaltekst (*Diplomatarium Danicum*) og oversættelse (*Danmarks Riges Breve*). Hvad middelalderlatin udenfor Danmark angår, må det her være nok at pege på to store opgaver som Blatt tog op, men ikke fik afsluttet: nyudgivelsen af den latinske oversættelse af den græskskrivende jødiske historiker Josephus' (1. årh. e. Kr.) omfattende produktion og den store internationale ordbog over europæisk middelalderlatin, »*Novum Glossarium Mediae Latinitatis usque ad annum 1200*«. Josephusoversættelsen er foruden sin sproglige interesse af central betydning i middelalderlig åndshistorie: påvirkninger fra den kan påvises mangfoldige steder i Europa, også i Danmark. Den er overleveret i over 150 håndskrifter, af hvilke langt de fleste aldrig havde været nærmere undersøgt; teksten havde heller ikke været udgivet i mere end 300 år. Det eneste bind Blatt nåede at publicere (1958, omfattende *Antiquitates I-V*) repræsenterer således udover selve tekstkonstitueringen en enorm indsamlings- og kollationeringsindsats; den gav bl.a. anledning til ophold ved talrige europæiske håndskriftbiblioteker gennem det meste af 1950'erne. Af endnu langt større omfang og betydning er den anden store opgave Blatt kastede sig over i sine modnere år, *Novum Glossarium*. Værket bliver til ved samarbejde mellem en lang række mediævalister overalt i det Europa som i middelalderen havde latin som dominerende skriftsprog. Ordbogens første hæfte udkom i 1957, og Blatt var dens hovedredaktør fra begyndelsen til kort før sin død. Når man hører, at der indtil nu er udkommet knapt 4 bogstaver (svarende til godt 1/10) af det samlede værk, vil man forstå, hvor krævende det var at stå i spidsen for dette foretagende i over 20 år – krævende både med hensyn til omhu i detaillerne, overblik og, ikke at forglemme, evne til at omgås og lede andre mennesker. Det er vanskeligt at undgå at føle en vis national stolthed over at danskeren Franz Blatts navn for altid vil være knyttet til dette monumentale arbejde, og tilfredsstillende at vide at det nu føres kyndigt videre af en fransk hovredaktør, Yves Lefèvre, efter de i Blatts tid fastlagte principper.

Af faglige administrative hverv som Blatt bestred over en årrække trænger endnu to sig på i denne nødvendigvis meget ufuldstændige opregning: hans mangeårige medlemskab af den internationale kommission for *Thesaurus Linguae Latinae*, det værk han selv havde været medarbejder ved i sin pure ungdom, og hans virksomhed som hovedredaktør, i praksis eneredaktør, af det danske faglige tidsskrift *Classica et Mediaevalia* fra 1941 til sin død i 1979. Det er Blatts fortjeneste, at dette tidsskrift i årtier har kunnet hævde sig i internationalt selskab, dels ved sin standard, dels ved den i tidsskriftverdenen ikke almindelige kombina-

tion af antikke og middelalderlige emner, der så fortrinligt udtrykker Blatts holdning til sit fag.

Foreningen af videnskabeligt format, bred humanistisk viden og interesse og administrative evner gjorde det naturligt, at Franz Blatt var et både skattet og energisk medlem af mangfoldige inden- og udenlandske selskaber og foretagender af mere eller mindre snævert faglig art; en opregning skal her undlades, men én funktion, som Blatt selv tillagde megen betydning og ofrede megen tid og energi på, må nævnes: hans tyveårige medlemskab af Carlsbergfondets direktion (1957-77), heraf fem år som formand, og i tilknytning hertil hans medlemskab af De forenede Bryggeriers bestyrelse og forretningsudvalg og af Glyptotekets bestyrelse. Han spillede en fremtrædende rolle ved fusionen mellem Carlsberg og Tuborg i begyndelsen af 1970'erne; vigtigere er det måske dog, at hans i bedste forstand tolerante humanistiske holdning overfor emner og personer gennem hans virke i Carlsbergfondet (og i en årrække tillige i Rask-Ørsted Fondet) havde betragtelig indflydelse på dansk forskningspolitik over det meste af en menneskealder.

Efter Ulla Blatts død giftede Franz Blatt sig i 1965 med Thora Balslev, fra 1968 dr.phil. og professor i engelsk ved Aarhus Universitet. Samtidigt med at hun i 1972 overgik til et professorat ved Roskilde Universitetscenter, tog Blatt som 69-årig sin afsked fra Aarhus Universitet, og han tilbragte sine sidste år i landlige omgivelser i Gevninge en mils vej vest for Roskilde. De to store opgaver, Novum Glossarium og Carlsbergfondet, optog hovedparten af hans tid endnu i adskillige år; hans sidste år overskyggedes af tiltagende svaghed, men når man mødte ham, f.ex. i Videnskabernes Selskab, hvor han var et meget aktivt medlem fra 1949, og hvor han kom flittigt indtil få måneder før sin død, kunne det årvågne glimt komme frem i øjnene, og hans gamle livlighed bryde igennem. Han døde den 2. august 1979.

Med Franz Blatt har dansk humanistisk videnskab mistet en skikkelse af internationalt format. Hans fagfæller her i landet vil på kortere sigt huske ham som fagets Nestor og ubestridte førstemand gennem nær ved tyve år, og på længere sigt vel mest af alt som den der lagde 1000 år til faget latin. Vi der har samarbejdet nært med ham har mistet en ven af dem man kan stole på. Aarhus Universitet vil mindes ham som en af forgrundsfigurerne i sin tidlige historie, en engageret og dygtig leder og opbygger, der med sine usædvanlige videnskabelige og menneskelige kvaliteter kastede glans over Universitetet. Ære være hans minde.

H. Friis Johansen